

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOSOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIÁLNÍ PRÁCE

Bakalářská práce

Martina Blažková

Sociálněpolitické tendence v židovské víře

Social political tendencies in Jewish religion

Vedoucí práce Prof. JUDr. Igor Tomeš, Csc.

V Praze v roce 2010

PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvádím v ní všechny použité prameny a literaturu a další odborné zdroje.“

V Praze dne

podpis

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na několik hlavních oblastí. Tím co je spojuje, je téma sociální soudržnosti uvnitř židovské víry. První kapitola se ve svém jádru soustředí na identifikaci zdrojů soudržnosti v okruhu písemné tradice judaismu. Zároveň předkládá vybrané konkrétní příklady vycházející z působení této tradice na běžný život. Druhá kapitola ukazuje historické souvislosti vedoucí k vytváření a zachování specifických postojů judaismu k sociální odpovědnosti. Její největší část pak tvoří pohled na soužití židovského a křesťanského obyvatelstva v Evropě v průběhu několika staletí. Krátce je v této kapitole zmíněna i podoba židovské obce v historii a dnes a její hlavní úlohy. Poslední, nejkratší, kapitola nastiňuje současnou situaci v názorovém rozdělení judaismu. Také stručně popisuje sionistické snahy, které po druhé světové válce došly k vytvoření státu Izrael.

KLÍČOVÁ SLOVA

Judaismus, sociální cítění, sociální politika, sociální soudržnost, solidarita, víra.

ANOTATION

Bachelor work is focused on some parts of Jewish social political thinking. First chapter identifies some main themes in social cohesion in Jewish religion based on holy texts basement. It shows us influences to everyday life growing from basic traditional texts as Talmud or Bible. Second chapter describes reasons of Jewish social responsibility which could be find in long history. The main part of this chapter is about Christian and Jewish European historical living together. Small place is given to kehila too – its role in history and today. The last chapter, the smaller one, describes situation in today's opinion plurality of Jewish religion with some reminds from history. It also shows tendencies to built own state.

KEY WORDS

Belief, Judaism, social cohesion, social feeling, social policy, solidarity.

OBSAH

ÚVOD_____	6
1 IDEOLOGICKÉ KOŘENY SOCIÁLNÍHO CÍTĚNÍ ŽIDŮ_____	7
1.1 Základní texty židovské víry_____	9
1.2 Vybrané příklady sociálně politických motivů v textech židovské víry_____	21
1.3 Shrnutí_____	26
2 HISTORICKÉ KOŘENY SOCIÁLNÍ SOUDRŽNOSTI ŽIDŮ_____	27
2.1 Počátky_____	28
2.2 Postoj křesťanské Evropy vůči Židům_____	30
2.3 Židovská obec_____	34
2.4 Shrnutí_____	36
3 SOUČASNÉ SOCIÁLNÍ TRENDY_____	37
ZÁVĚR_____	43
LITERATURA	

ÚVOD

Bakalářskou práci jsem se rozhodla napsat na téma judaismus a sociální politika. Nasměřuji ho ke třem konkrétním oblastem. Jednak k tradici textů, pak k historii, jako zásadním vlivům formování židovské sociální politiky. V neposlední řadě se budu věnovat také dnešní pluralitní situaci formované během 20. století. Mým cílem je ukázat, jak texty působící na podobu a směřování judaismu určovaly i jeho sociální tendence. Zároveň poukážu přímo na příklady požadovaného jednání vyskytující se v těchto textech. To je jedna rovina pohledu na judaismus jako systém sociálněpolitický.

Druhou rovinu, které se budu věnovat, je historická zkušenost židovské víry od jejích počátků. Přitom se zaměřím hlavně na středověkou a novověkou situaci židů žijících v Evropě, jako skutečnosti podporující pocit odpovědnosti za sebe navzájem.

Třetím bodem pak bude nástin současné situace celosvětově rozšířené víry a její hlavní směry minulé i dnešní. Připomenu snahy vedoucí ke vzniku samostatného Izraele.

Celá práce poskytne vhled do jednoho aspektu složitého systému konkrétní víry. Přesněji, podívá se na její sociální směřování. Jako jedno ze světových monoteistických náboženství je judaismus hoden takové pozornosti.

1. IDEOLOGICKÉ KOŘENY SOCIÁLNÍHO CÍTĚNÍ ŽIDŮ

Judaismus je náboženstvím Knihy (Matoušek, Šustová, 2007, s. 29). Konkrétně jde o Bibli. Ovšem musíme být přesní. Bible se v křesťanském prostředí dělí na dvě základní části – na Starý a na Nový zákon. V Novém zákoně se setkáváme s postavou Krista, je zde hlavním aktérem, mesiášem. Pro židovskou víru však Kristus není tím pravým mesiášem a tudíž nepřijímá s ním související část Svaté knihy, jak se jinak označuje Bible. Dochází tak k tomu, že zatímco křesťané vnímají jako Bibli celý text, židé berou za základ své víry pouze Starý zákon, psaný hebrejsky. Odtud pochází označení hebrejská Bible jako ekvivalent ke Starému zákonu. Pro jasnost uvedme, že judaismus vůbec nezná křesťanské dělení (Sadek, 1997), proto budeme upřednostňovat název hebrejská Bible, nikoli Starý zákon.

Mluvíme-li o pramenech, z nichž vyvěrá sociální cítění židovské víry, je potřeba uvést odkud pochází myšlení judaismu jako celku. Fishbane nám ukazuje, že formování myšlenek judaismu spočívá z velké části právě v již zmíněné hebrejské Bibli. Jejím jádrem, je Tóra, neboli Pět knih Mojžíšových (jiné označení je též Pentateuch; jmenovitě knihy Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium). Dalším podstatným zdrojem je interpretace Tóry v tradici učenců reagujících skrze ni na vývoj světa. Tito učenci neboli rabíni přinášeli konkrétní, praktické návody pro běžný život. (Fishbane, 1996). Nemůžeme tu opomenout zmínit, že jedním z těchto učenců byl i Maharal, jinak rabi Jehuda Liva ben Becalel, či rabi Löw, který žil v 16. století v českých zemích a významně se zapsal do historie židovské filosofie. (Divecký, 2005)

Dostali jsme se ke dvěma podstatným rovinám, z nichž vychází uvažování judaismu, tedy i to sociálně politické. K hebrejské Bibli a její části Tóře na jedné straně, a ke komentování a interpretaci těchto na straně druhé. Spolu se Szlakmannem můžeme vidět, že Tóra, je vzhledem ke svému obsahu vnímána jako zákon, protože je souborem návodů, příkladů či přímo nařízení, jak jednat (nezaměňovat s vnímáním pojmu zákon ve smyslu právního řádu, jak jej známe dnes). Tak i učení mudrců, které z ní vychází, má povahu zákona. Můžeme tedy říct, že tu existují dvě tradice zákona

(Tóry) – psaná a ústní (interpretace psané Tóry pozdější tradicí). (Szlakmann, 2003)

Dřív než se plně ponoříme do nitra textů, krátce se zastavíme u pojmu sociální politika. Tento termín dnes označuje něco, co existuje v lidském společenství prakticky od jeho počátku. To něco je vlastně určitá forma nakládání s členy, kteří si nějakým způsobem nemohou svou existenci sami plně obstarat. Dnes jsme svědky sociální politiky zabezpečované státem, ale i jinými subjekty. Jedním z nejstarších zájmů sociálněpolitické činnosti je chudoba. Dalšími jsou například takové sociální události, které se týkají nezaměstnanosti nebo stáří. (Tomeš, 2001)

1.1 ZÁKLADNÍ TEXTY ŽIDOVSKÉ VÍRY

Podívejme se na tomto místě blíže na to, co se vlastně skrývá pod označeními hebrejská Bible, Tóra, či dosud nezmíněný, ne však nepodstatný, Talmud. Všechny vyjmenované texty jsou významnými nositeli židovské tradice, ale i historie. Svým zastáncům zaručovaly oporu a inspiraci v mnohých těžkých obdobích. Vychází z nich mimo jiné i to, o čem hovoříme v této práci. Tedy sociálně politické úvahy judaismu.

Hebrejská Bible

Označení „Bible“ pochází z řeckého výrazu „ta biblia“, knihy (Sadek, 1997). Pokud jde o její hebrejskou část, judaismus nepoužívá křesťanské označení Starý zákon. Divecký nám předkládá hebrejské pojmenování této části Bible – Tanach. Jde vlastně o zkratku tří hebrejských jmen, názvů tří částí Tanachu – Tóra, Neviim a Chtuvim (v češtině používáme Pět knih Mojžíšových, Proroci či Prorocké knihy a Spisy). Tóra obsahuje pět knih, Proroci osm a Spisy jedenáct. (Divecký, 2005) O Tóře promluvíme v následující části této práce. Spisy samostatně nezmíníme. Neznamená to, že by byly v kontextu práce nevýznamné. Jen zde není prostor na rozebrání tolika pramenů judaismu. Ve své podstatě na spisy reaguje ústní rabínská tradice, které se budeme věnovat v části této kapitoly s názvem Talmud. Jejich hodnota tak nebude opomenuta. U proroků se stručně zastavíme za chvíli.

Sadek nám předkládá, že Bibli můžeme právem považovat za jeden z nejvýznamnějších artefaktů západní civilizace. Je mohutným inspiračním zdrojem, dílem krásné literatury, historickým pramenem i posvátným náboženským textem. Dlouhá staletí působila a stále působí na vývoj světa, na kulturu a umění. Stala se nositelkou myšlenky monoteismu a pokládá základy etiky velké části lidstva (ta je založená na bázi před bohem, lásce k němu a k druhému člověku). Ovšem to neplatí jen pro judaismus a křesťanství. V Bibli se totiž střetávají náboženství tři. Křesťanství má za vlastní Starý zákon psaný převážně hebrejsky, ale i aramejsky, a Nový zákon, který je řecký. V Novém zákoně nacházíme vyličení života a učení Ježíše Krista, zmínky o jeho učednících (apoštolech) i o raně křesťanských

obcích. Judaismus nepřijímá tuto část a za svou považuje právě jen tu psanou hebrejsky a aramejsky. Islám přejímá část Starého zákona. (Sadek, 1997) Objevuje se tu totiž výklad původu Arabů, kteří se odvozují od Jišmaela (Izmaela či Ismáíla což znamená „Bůh vyslyšel“). Jišmael je potomkem Avrahama (Abrahama) a Sářiny služebné Hagar, faraónovy dcery. Je Avrahamovým prvorozeným synem. (Divecký, 2005)

Co ale tedy znamená Tanach pro židovskou víru? Můžeme ho vidět jako antologii víry a kultury Izraele v dobách starověku. Také, jako základní text tohoto náboženství, poskytuje cennou látku pro pozdější studium, interpretaci. Od toho se odvíjí další a další pro život židů zásadní autorita ústního zákona. Díky tomu nebyl judaismus nikdy rigidní. Naopak se v čase proměňoval s tím, jak se proměňoval jeho svět a svět kolem něj. Zachovává si svou kontinuitu a navíc je v ní, díky komentářům své vlastní minulosti a tradice, schopen reflexe sebe sama. (Fishbane, 1999)

„V tradičním životě židů bylo studium bible živeno potřebou zakládat všechny nové myšlenky a náboženské poučky na autoritě biblických veršů.“
(Fromm, 1993, s. 83)

Celý soubor hebrejských biblických textů nevznikal během krátkého časového úseku, ale rodil se velice postupně během dlouhého procesu. Jeho nejstarší rukopisy byly nalezené v Kumránu u Mrtvého moře (2. st. př. n. l.). Je v nich jen málo odchylek od textu pozdějšího. To je jasnou známkou námahy vložené do zachování a předávání původní podoby textu, o kterém se věří, že obsahuje slova přímo inspirovaná Bohem. V definitivní soubor (kánón) byla hebrejská bible uspořádána po zániku Jeruzaléma v poslední čtvrtině 1. st. n. l. (Sadek, 1997) Z tohoto je tedy jasné, že zde nemůže existovat pouze jeden autor, ale jak říká Fromm, najdeme celou řadu různých autorů. (Fromm, 1993)

Pojďme se ponořit hlouběji do textu. Spisy Tanachu v sobě obsahují mnohé roviny. Historická líčení, zákoníky, básně, řeči proroků atd. (Fromm, 1993) Zmínili jsme se již o části nazývané Proroci. Babouček nám nastiňuje situaci za dob, kdy autoři Prorockých spisů vystoupili. Bylo to v 8. století př. n. l., právě ve chvíli nárůstu vnějšího ohrožení židovského státu. V textech

proroků vidíme v popředí chápání Boha jako univerzální veličiny. Veškeré dění, včetně válečných porážek vyvoleného národa je tak v rukou Boha a má svůj řád a účel. Tak např. právě porážky můžeme vnímat jako spravedlivý trest za porušení Boží smlouvy lidem Izraele. Hlavními nešvary, které prorokům nedávaly spát jsou pak odklánění se od víry v Boha, utiskování chudých a slabých bohatými a mocnými. Žádali od židů, aby se chovali v souladu s tím, co říká charitativní etika. Jejich požadavkem bylo také nastolení spravedlnosti. Hlavním zájmem a motivací pak byla víra v Hospodina a smlouva s ním. Nešlo však o žádné „koalice proroků“, spíš to byli jednotlivci. (Babouček, 1991)

Předchozí odstavec naznačil jednu podstatnou věc v myšlení židovské víry. Totiž, že člověk je, jak nám říká Divecký, obdarován svobodným rozhodováním. Jako jediný je totiž z celého Božího stvoření schopen protivit se jeho vůli. Tím však páchá zlo a jedná špatně. Za to přichází trest. Za jednání správné, konání dobra, pak následuje odměna. (Divecký, 2005) A tedy pro hebrejskou Bibli má člověk sklon jak k dobrému, tak k zlému. Navíc si sám volí, zda se dá cestou dobra či zla. Na následující ukázce je uvidíme, že žádná síla ho nenutí ani nenavádí volit jednu nebo druhou stranu, dobro – život, zlo – smrt. Bůh ukazuje alternativu a jen napomíná volit dobro a život. (Fromm, 1993)

Osvědčuji proti tobě dnes nebem a zemí, žeť jsem život i smrt předložil, požehnání i zlořečenství; vyvolíš sobě tedy život, abys živ byl ty i símě tvé. (Dt 30,19)

Vidíme, že Hebrejská bible tak vlastně od člověka očekává takové jednání, jaké je správné a navíc mu k tomu ukazuje cestu. Na jejích stránkách nalezneme nemalé množství etických témat a požadavků. Těmi zásadními z oblasti společenské morálky jsou úcta k životu, vycházení spolu ve společenství rodiny a komunity, starost o rodinu obecně, o pokračování vlastního rodu, solidarita s příbuznými a členy národa, ochrana sociálně slabších. (Weber, 1998) Pro nás je mj. podstatný imperativ judaismu týkající se lidského života. Dle něj má cenu každý lidský život, kdo zachrání jeden, jako by zachránil celý svět. (Divecký, 2005)

Spolu s Frommem se můžeme na hebrejskou Bibli dívat různými očima. Budťo se na ni poněkud neprávem zaměříme jako na knihu, kde se jedná o spravedlnost a odplatu a Nový zákon naopak uvidíme jako předání zásad lásky a milosti. Nebo pochopíme, že hebrejská Bible není jen úzce nacionální text bez univerzalizmu známého z Nového zákona (což se mu někdy stále vyčítá). Pak můžeme uvidět, že jedno z nejpodstatnějších poselství celé Bible, totiž věta *miluj bližního svého jako sebe samého*, vychází již z hebrejské části knihy. (Fromm, 1993)

„Ve svém celku je tedy hebrejská Bible národní knihou paměti a naděje, výkladů a pokynů, příkázání a úmluv, věrnosti a vzpoury i dobrodiní a soudu.“ (Fishbane, 1999, s. 39)

Tóra

„Tóra je dána lidu izraelskému jako dar a úkol.“ (Baumann, 2000, s. 46)

Pojmenování Tóra odvozujeme z hebrejského Horaa. To se dá vyložit jako učení, návod nebo instrukce. Slovo Tóra používáme ve dvou hlavních polohách. Jednak jako označení Pěti knih Mojžíšových, neboli Chamiša Chumšej Tora (jinak Chumaš). Pak také souhrnně pro náboženskou nauku, ústní tradici i komentáře v judaismu. (Divecký, 2005)

Ujasněme si používání slova Tóra ve smyslu směru, návodu nebo zákona. Navádí totiž člověka ke správnému jednání. Konkrétně k tomu snažit se následovat Božího příkladu, být Bohu podobný. Tedy ne poznat podstatu Boha skrze jeho vlastnosti, ale skrze kráčení po jeho cestě, přibližovat se k němu. Výraz, který tu používáme je halachá (či halacha) od slova chodit. (Fromm, 1993) Člověk, který se vydá na společnou cestu s Bohem, nemůže opomenout jeho etické požadavky. V judaismu nefunguje jen kultovní uctívání, jde tu o celého člověka, o celý jeho život včetně postoje ke světu, Bohu a ostatním. (Weber, 1998)

Mluv ke všemu množství synů Izraelských a rci jim: Svatí budte, nebo svatý jsem já, Hospodin, Bůh váš. (Lv 19,2)

Hlavními hodnotami, těmi, které tvoří jádro hodnotového systému Tóry, jsou pravda, svoboda, láska, spravedlnost a kladný poměr k životu. A právě hluboká úcta k životu je charakteristická pro pobiblické uvažování judaismu. Jasným dokladem toho je podřízení dodržování Božích zákonů zachování lidského života. Totiž podstatnou součástí víry a života židů je právě dodržování Božích zákonů. Ty ovšem nikdy nebude tak důležité, aby jejich následování ohrozilo samotný život. (Fromm, 1993) Vidíme to i v historii během nepříznivých událostí potkávajících židy v průběhu historie. Například jasná nařízení ohledně košer stravování v době hladu, jaká nastala při šoa za druhé světové války, ustupují do pozadí.

Tóra ve smyslu veškerého židovského náboženského učení je vlastně jedním ze základních pilířů judaismu. Věříme v její přímou inspiraci Bohem, protože vychází z jeho slov předaných Mojžíši. (Sadek, 1997) V Bibli máme záznam toho, jak k tomu došlo. Mojžíš vystoupil na horu Sínaj, kde od Boha obdržel Desatero. Odtud se odvíjí tradice písemné Tóry. Ovšem je tu ještě jedna linie příběhu. Ta tvrdí, že v té samé chvíli Bůh poskytl i základ pro ústní tradici, když provedl první interpretaci. Existují tak vedle sebe Tóra psaná a ústní, obě inspirované Bohem. (Szlakmann, 2003)

Tóra ve smyslu Pěti knih Mojžíšových v sobě obsahuje základní vyjádření židovského zákona. A to hned na dvou místech, ve dvou verzích (Ex 20,2-17 a Dt 5,6-21). Zaměříme se nyní blíže na Deset božích přikázání (Desatero). (Fromm, 1993) Důvod dvojího výskytu Desatera v textu spočívá zřejmě v jeho důležitosti. Historická fakta nám ukazují, že verze, která se vyskytuje v mladší knize Deuteronomium, je starší, než ta z knihy Exodus. Důležitou myšlenkou desatera je uzavření smlouvy mezi Bohem a lidem Izraele. Smlouva ovšem není chápána jako podepsání listiny jednotlivými smluvními stranami. Jedná se více o založení zvláštní formy společenství, které sám Jahve hledal a ustavil právě s lidem Izraele. (Weber, 1998) A tedy ti, kteří věří v Hospodina, mu nejsou v žádném ohledu rovni. Hospodin svou mocí a nadpřirozenou povahou převyšuje stále vysoko nad ně. (Babouček, 1991) Tak chápeme myšlenku smlouvy následně. Boží podíl na ní je předat Izraeli její ustanovení. Úkol Izraele zase tato ustanovení dodržovat. Smlouvou není primárně osloven jednotlivec, ale celek Izraele. Hlavním cílem zákona je zajištění přežití národa a jeho dobré vnitřní soužití. Jedná se

zde i o zdokonalení jedince, ale až ve stínu společenství. (Weber, 1998) Martin Buber se vyjadřuje přímo takto: „*Vždyť toto je jeden z hlavních bodů, ve kterých se rozchází křesťanství s židovstvím: ono (křesťanství) totiž každému člověku stanovilo za nejvyšší cíl spásu vlastní duše. Pro židovství je každá lidská duše sloužící součástí božího stvoření, které se má působením člověka stát Královstvím Božím, proto není dán žádné duši cíl v ní samé, v jejím vlastním spasení. Samozřejmě, každá se má poznávat, očišťovat, zdokonalovat, ale ne kvůli sobě, ale kvůli svému pozemskému štěstí, též nikoli kvůli své nebeské blaženosti, nýbrž pro dílo, které má uskutečnit na Božím světě. Má zapomenout na sebe a mít na mysli svět.*“ (Buber, 1994, s. 21)

Příkázání, jak je v tomto světle vidíme, vlastně národu ukazují cesty, po nichž může dojít spásy a udržet si ji. Sociální povaha požadavků je patrná v tom, že se příkázání desatera zaměřují na ochranu statků, které jsou především důležité pro společenství. Při dodržení příkázání *nesesmílníš*, jde hlavně o společenské dobro manželství a nikoli pouze o udržení sexuální integrity jedince. (Pojetí cizoložství bylo v době vzniku textu odlišné od dnešního. Byl jím míněn v případě muže pouze vpád do cizího manželství. Zároveň si už razila cestu myšlenka, že ženatý muž tímto chováním porušuje i své vlastní manželství.) (Weber, 1998)

Úskalí tak širokého pojetí Desatera platícího pro celek je v tom, že nemůže být příliš konkrétní. Uvádí minimální požadavky, nikoli maximální příkazy. Obsahuje jen základní mravnost. (Weber, 1998)

Podívejme se nyní na text Desatera, jak je zaznamenán v knize exodus. Ještě předtím si ale povšimněme jedné zajímavosti. Desatero je základem etiky Tóry. Zároveň Bůh své požadavky na jednání nevznáší bez předchozího upozornění na vlastní skutky. Text Desatera tedy nezačíná ničím jiným, než právě vzpomínkou na akt Boží milosti, konkrétně osvobození národa z egyptského područí. (Weber, 1998) Právě u tak důležitého dokumentu nabývá určitě tento morální apel vlastním příkladem správného jednání o to vyšší váhy.

Já jsem Hospodin, Bůh tvůj, kterýž jsem tě vyvedl z země Egyptské, z domu služby. Nebudeš míti bohů jiných přede mnou. Neučiníš sobě rytiny, ani jakého podobenství těch věcí, kteréž jsou na nebi svrchu, ani těch, kteréž na zemi dole, ani těch kteréž u vodách pod zemí. Nebudeš se jim klaněti, ani jich ctíti. Nebo já jsem Hospodin, Bůh tvůj, Bůh silný, horlivý, navštěvující nepravost otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení těch, kteříž nenávidí mne, a činící milosrdenství nad tisíci těmi, kteříž mne milují a ostříhají příkázání mých. Nevezmeš jméno Hospodina, Boha svého, nadarmo; neboť nenechá bez pomsty Hospodin toho, kdož by bral jméno jeho nadarmo. Pomni na den sobotní, abys jej světil. Šest dní pracovati budeš a dělati všeliké dílo své; ale dne sedmého odpočinutí jest Hospodina, Boha tvého. Nebudeš dělati žádného díla ty i syn tvůj i dcera tvá, služebník tvůj i děvka tvá, hovado tvé i příchozí, kterýž jest v braných tvých. Nebo v šesti dnech učinil Hospodin nebe a zemi, moře a všecko, což v nich jest, a odpočinul dne sedmého; protož požehnal Hospodin dne sobotního a posvětil ho. Cti otce svého i matku svou, at se prodlejí dnové tvoji na zemi, kterouž Hospodin, Bůh tvůj, dá tobě. Nezabiješ. Nesesmilníš. Nepokradeš. Nepromluvíš proti bližnímu svému křivého svědectví. Nepožádáš domu bližního svého, aniž požádáš manželky bližního svého, ani služebníka jeho, ani děvky jeho, ani vola jeho, ani osla jeho, ani cožkoli jest bližního tvého. (Ex 20,2-17)

Pouhým předáním zásad ovšem nemůže tak důležitý akt skončit. Uvedli jsme již, že tato událost vlastně znamená uzavření smlouvy. Z následujících úryvků je patrné, jak se lid Izraele zavázal k tomu, že bude Tóru žít. (Baumann, 2000)

Protož přišel Mojžíš a svolav starší lidu, předložil jim všechna slova ta, kteráž mu přikázal Hospodin. Odpověděl pak všechn lid společně a řekl: Cožkoli mluvil Hospodin, budeme činiti. A oznámil zas Mojžíš Hospodinu slova lidu. (Ex 19,7-8)

Tedy přišel Mojžíš a vypravoval lidu všechna slova Hospodinova a všechny soudy. I odpověděl všechn lid jedním hlasem a řekli: Všecka slova, kteráž mluvil Hospodin, učiníme. (Ex 24,3)

Izrael má k plnění zákona Tóry nemalou motivaci, kterou vidíme zaznamenanou nejen v samotném Tanachu, ale i v pozdější tradici. Člověk dostal od boha úkol – po stvoření světa dal Bůh tento svět člověku do správcovství. Lidským zájmem tedy je starat se o boží dílo, což zahrnuje i péči (starost) o sebe navzájem. Ovšem díky neposlušnosti božím příkazům, a jen díky ní, do světa vstupuje bolest, smrt a bída. Veškeré dění je odpovědí Boha na to, jak jeho lid dodržuje, nebo nedodržuje ustanovení smlouvy. Pořád ovšem existuje naděje. Poslušností a pokáním můžeme lidský svět obnovit, naopak hříchem a sobectvím na sebe člověk přivolává odsouzení a zoufalství. (Fishbane, 1999)

A spravedlnost míti budeme, když ostříhati budeme a činiti všechna přikázání tato před Hospodinem, Bohem svým, jakož přikázal nám. (Dt 6,25)

Následující dvě ukázky nám ukazují, že poslušnost Bohu je dle Bible odměněna již na tomto světě, například úrodou. Naopak neposlušnost Bůh trestá. (Gillman, 2007)

Protož jestliže opravdově poslouchati budete přikázání mých, kteráž já vám dnes přikazuji, milujte Hospodina, Boha svého, a sloužíce jemu

z celého srdce svého a ze vší duše své, dám déšť zemi vaší časem svým ranní i pozdní, a sklízeti budeš obilí své, víno své i oloj svůj. Dám i pastvu na poli tvém pro hovada tvá, a budeš jísti až do sytosti. (Dt 11,13-15)

Vystříhejtež se tedy, aby nebylo svedeno srdce vaše, abyste odstupující, nesloužili bohům cizím a neklaněli se jim. Pročež Hospodin velice by se na vás rozhněval a zavřel by nebe, aby deště nedávalo, země aby nedávala úrody své; i zahynuli byste rychle z země výborné, kterouž Hospodin vám dává. (Dt 11,16-17)

Odměna za následování Boží cesty však přichází i v době pozdější, ve dnech mesiášské spásy. Dojde k vysvobození a nastolení nového světa, kde nebude nemoc, hlad, nouze, bída a smrt. Naopak nastane čas spásy, míru, štěstí, božího zalíbení a slitování. Přijde čas života s bohem. (Baumann, 2000)

Zajímavým způsobem zpracovává myšlenku motivace k plnění Božích příkazů tradice jedné z forem židovského myšlení, safedských kabalistů. Podle jejich mýtu (luriánský mýtus byl do konečné podoby zformován v 16. století, jméno má odvozené od rabína Jicchaka Lurii) došlo k roztříštění jednoty světa. Stalo se to při procesu stvoření. Židé však získali prostředky, jak roztříštění napravit – plněním Božích příkazů. Podaří se tak ukončit vyhnanství a uspíšit vykoupení. Tato myšlenka se nazývá Tikun olam („náprava světa“). Vychází z přesvědčení, že lidé nesou odpovědnost za zdokonalování světa. Tento pocit odpovědnosti pak ospravedlňuje nespočetné sociální aktivity židů. (Gilmann, 2007)

Tóra je pro judaismus důležitým průvodcem v dějinách, nejednou se o ni Židé opíraly v těžkých chvílích. (Baumann, 2000) Důležitost role, jakou v judaismu Tóra hraje, vidíme i v každoročně slaveném svátku Simchat Tóra. Koná se při jejím dočtení (Tóra je pravidelně předčítána během bohoslužeb podle daného pořádku). Dochází tím k oslavě textu, který není jen zachycením historických událostí. (Fromm, 1993)

Talmud

Předchozí část textu jsme věnovali Tóře. Zmínili jsme, že její pojetí může být široké (v podobě celého náboženského učení judaismu), nebo naopak velice úzké. Pak se k odlišení používá pojmů ústní a psaná Tóra. Spolu se Szlakmannem vidíme problém univerzálnosti psané Tóry. Ta zabraňuje její co největší podrobnosti. Podobně jako tomu bylo u Desatera uvedeného dříve. Judaismus klade důraz na praktické použití Božího slova, a to ve všech oblastech života. Vzniká tak potřeba často nesrozumitelný obsah konkretizovat do jasných použitelných pravidel. Takové doplňující komentáře jsou pak náplní právě tradice ústní Tóry. Jejím hlavním cílem je předávání a vyučování Tóry z generace na generaci od dob Mojžíše. (Szlakmann, 2003)

Původní způsob šíření ústní Tóry byl opravdu ústní, odtud se zachoval i její název. Byť v dnešní době se již šíří i formou psanou. K této změně došlo vlivem vnějších okolností. Totiž v době, kdy hrozilo, že se tradice předávání přetrhne v důsledku politické situace, byli učenci nuceni překročit tehdy platící zákaz písemného uchovávání moudrosti. (Szlakmann, 2003) Konkrétně jaké okolnosti k tomu tehdy vedly?

Doba počátku zapisování ústní Tóry připadá do 1. století n. l. První římsko-židovská válka byla u svého konce. Židé zažívali mnohé nepříznivé události. Byl zničen Jeruzalém i Chrám, který tvořil ústřední místo židovského kultu. Chrám se již nikdy nepodařilo obnovit. Navíc židé ztratili politickou samostatnost pod nadvládou Říma. Je zázrakem, že se podařilo uchovat náboženský, duchovní i národní život Izraele, jakožto vyvoleného národa. (Sadek, 1997) Musíme poznamenat, že to nebylo nic lehkého. Chrám byl zničen již podruhé, většina Židů nucena žít v područí jiných národů, začínala se rodit diaspora. Situace se změnila a učitelé Izraele se proto rozhodli dát Ústní Tóře i písemnou podobu, která doposud nebyla zapotřebí. (Baumann, 2000) V takových chvílích bylo sepsání pro židy podstatné ústní tradice vytvořením pouta spojujícího všechny židy. A to ať se nacházejí kdekoli, v kterékoli zemi. Všichni měli společnou nábožensko-právní normu, od které se odvíjí náboženská, ale i kulturní a v neposlední řadě národní jednotu židů. (Sadek, 1997)

Koncem 2. st. tak vzniká Mišna (od slova šana, což znamená opakovat, ve smyslu učit se nazpaměť), soubor zákonů určující způsob a

směr života, jednání a myšlení zbožných židů. Ovšem v průběhu dějin vyvstala nutnost Mišnu okomentovat v důsledku změn způsobených vývojem světa. Proto se koncem 5. st. rodí Gemara (od slova gamar, neboli dokončit, tzn. dokončení Mišny ve smyslu objasnění a interpretace) a byla připojena k Mišně. Komentáře Gemary obsahují rozbor některých textů Mišny spolu s diskuzemi ve formě pro a proti. Někdy jsou tyto diskuze uzavřeny rozhodnutím a někdy zůstávají otevřeny. Mišna a Gemara spolu tvoří Talmud, což doslova znamená studium, učení. Ovšem později vznikla potřeba objasnit také Talmud. Dělo se tak formou komentářů. (Baumann, 2000) Ty objímají starší texty ze čtyř stran a vytváří charakteristickou podobu orámování celého textu. (Sadek, 1997)

Talmud se stal mimo jiných pramenem židovského práva, hebrejsky halacha. Už jsme zmínili, že to znamená jít (po správné cestě). Ale také vyvíjet se, neustrnout. Halacha musí totiž čelit novým problémům, které se v době vzniku zákonů nevyskytovaly. Ústní právo ale nemá jen tuto zákonodárnou povahu. Obsahuje i prvky vyprávění, tzv. hagu, „příběhy“. Formou vyprávění příběhů mohou být předávány příklady chování, jaké je v souladu s Božím zákonem. (Szlakmann, 2003) Halacha je charakteristická tím, že se soustřeďuje na dvě hlavní sféry úkonů. Ty, které se odehrávají mezi člověkem a Bohem jako je modlitba, nebo třeba předpisy ohledně jídelníčku a slavení svátků. A ty probíhající mezi lidmi navzájem, tedy mravní úkony. Tady můžeme uvést např. úctu k rodičům, povinnost pohřbívat zesnulé, či úpravu vztahů obchodní výměny. Tento systém vychází důsledně z Bible. Jeho zachovávání chápeme jako služba Bohu. (Fishbane, 1999)

Jednotlivé zákony halachy se nazývají micva (povinnost, příkaz). V Talmudu nacházíme vyjádření ohledně nutnosti přijmout jho micvot (jed. č. micva). Není to však ve smyslu dobrovolného přijetí břemene, ale spíš následování cesty, která je tu předložena jako smysluplná. Mnoho zákonů vede člověka ke spravedlivému láskyplnému jednání. Tak ho vychovávají a proměňují. (Fromm, 1993)

Důsledkem dlouhého života Talmudu je to, že je opravdovou směsicí názorů. Stále však zůstává základní myšlenka a to, že Bůh v tomto světě působí svou láskou a spravedlností, nenechává ho opuštěný. Stopu boží

přítomnosti v lidském světě talmud označuje slovem šechina, přebývání boha. (Sadek, 1997)

Talmud existuje ve dvou verzích. Jedním je Talmud babylonský, hebrejsky Bavlí. Tím druhým pak palestinský, nesprávně nazývaný Jeruzalémský, hebrejsky Jerušalmí. Obsahově jsou si oba Talmudy podobné. Liší se spíš uspořádáním a jazykem. Pokud mluvíme o Talmudu všeobecně, pak je jím míněn ten Babylonský. Má 6000 slov v hebrejštině (tedy bez samohlásek) a 12 až 18 svazků. Palestinský Talmud je kratší, má čtyři svazky a obsahuje méně komentářů. Znamých autorů je asi 3500. Nejstarší žili koncem 4. st. před n. l. v Palestině, nejmladší počátkem 7. st. n. l. v Mezopotámii. (Sadek, 1997)

„Židé čtou Bibli jinak, než křesťané – rabínskýma očima, tj. skrze Talmud.“ (Blaha, 2003, s. 35)

Věnovali jsme se dvěma významným textům formujícím židovské myšlení, Bibli (a její části, psané Tóře) a Talmudu. Fishbane mluví o tom, že jsou významnými autoritami judaismu. Spolu s autoritou Boha pak tvoří celou vzájemně propojenou strukturu (Fishbane, 1999)

1.2 Vybrané příklady sociálně politických motivů v textech židovské víry

Nastává vhodný čas představit některé konkrétní příklady, jak judaismus uvažuje ve vztahu člověka k člověku. Vyjdeme z textů představených v předešlém oddíle.

Pentateuch zdůrazňuje v prorockých spisech určité Boží požadavky. Jsou jimi zastávání se chudých, ochrana sociálně slabých, překonání společenských rozkolů v národě, úcta k právu a dodržování spravedlnosti. Bůh je spravedlivý a milosrdný a takový má být i člověk. Jinak může přijít odplata za nenásledování Božího příkladu. Totiž samotná podstata Boha vyžaduje určité jednání a tak ve svém konečném důsledku je v sociálně správném jednání zakoušen sám Bůh. Zároveň v textu Pentateuchu chybí výraz svědomí. Člověk tu totiž nemá místo zabývat se svým nitrem. I to je božím prostorem. On předává člověku vědomí, co je a není dobré dělat. Je lidským svědomím. Ovšem biblická hebrejšтина nemá slovo odpovídající našemu používání pojmu svědomí. Přibližně můžeme chápat výraz *srdce* jako něco, co pomáhá člověku k větší vnímavosti, citlivějšímu naslouchání Božímu slovu. Je to vidět na následujících ukázkách. (Weber, 1998)

Potom padlo to těžce na srdce Davidovi, když již sečtl lid. I řekl David Hospodinu: Zhřešilt' jsem těžce, že jsem to učinil, ale nyní, ó Hospodine, odejmi, prosím, nepravost služebníka svého, nebť jsem velmi bláznivě učinil. (2 Sam 24,10)

Spravedlnosti své držím se, aniž se jí pustím; nezahanbiť mne srdce mé nikdy. (Job 27,6)

Dejž tedy služebníku svému srdce rozumné, aby soudil lid tvůj a aby rozeznal mezi dobrým a zlým; nebo kdo bude moci souditi tento lid tvůj tak mnohý? (1 Král 3,9)

Bůh ukazuje vnímavému člověku správnou cestu. S ohledem na to, co jsme tu řekli dříve, je jasně patrná jedna podstatná věc. Člověk je ve svém rozhodování svobodný. Může volit, jestli se přikloní na stranu dobra či zla – Bůh mu jen ukazuje možnosti. Tady ale Boží vliv nekončí. Kde je svoboda, je i odpovědnost, ke které může být člověk Bohem povolán. (Weber, 1998)

Skutky milosrdenství

Oznámilťe tobě, ó člověče, co jest dobrého, i čehož Hospodin vyhledává od tebe, jedině, abys činil soud a miloval milosrdenství a pokorně chodil s Bohem svým. (Mich 6,8)

Hlavní zásadou sociální spravedlnosti je v tradičních textech judaismu ochrana bezmocných proti mocným. Těmi nejpotřebnějšími jsou vdovy a sirotci, chudí, ale také cizinci, s upomínkou toho, že i Židé byli cizinci v Egyptě. Cizinec není jen neznámá lidská bytost, ale i bezbranná. Je bez moci a tedy bezmocný. Zaslouhuje kvůli tomu zvláštní ochranu. Některá z mnohých ustanovení týkající se milosrdných skutků, které od lidí Bůh vyžaduje, můžeme najít v Deuteronomiu ve 24. kapitole. Vyskytují se ale i na spoustě jiných míst Pentateuchu i v Prorockých spisech. (Fromm, 1993) Etika Pentateuchu, jak je zde vidět, není zaměřena pouze na vyvolený národ. Naopak každý, kdo je v nepřízni, má právo na pomoc.

Oddíl týkající se výkladu Tóry a Talmudu (část 2.1 této práce) nám ukázal, že nelze vytvořit univerzální zákon se všemi možnými alternativami. Je třeba ho neustále vykládat nasloucháním hlasu Boha. Pak je možné vytvořit konkrétní zákony na základě Boží vůle. Nejinak je tomu i v tomto případě. A tedy, jak vidíme podle Szlakmanna, i skutky milosrdenství musí být upřesňovány mnoha židovskými příkazy. Tak tu existují takové povinnosti, jako je návštěva nemocného, bdění nad mrtvým do doby pohřbu, podporování studentů a spousta jiných. (Szlakmann, 2003) Navíc jsou během času tato ustavení působící lásku a spravedlnost neustále zjemňována a rozvíjena. Myšleno ve smyslu etickém. Tímto způsobem postupných interpretací se z biblického pravidla *nepostavíte překážku před slepce*, stal zákaz získávání výhod na úkor něčí bezmocnosti, nevědomosti atp. K zásadě navštěvovat nemocné je dodáno, že není správné navštěvovat

nemocné nepřátele, protože by tím mohli být zmateni a mohlo by tak dojít ke zhoršení jejich stavu. Zákaz vraždy je rozšířen na zákaz jakéhokoli ponižení druhého. (Fromm, 1993)

Díky tomuto vytváření přesných zákonů dle skutků milosrdenství byly v minulosti (i dnes) židovské obce schopny budovat celou strukturu institucí zmírňujících nepříznivou situaci v diaspoře. Byly vytvářeny fondy sociálního zabezpečení, kapitálové půjčky, financování škol a mnohé jiné. (Szlakmann, 2003)

Nařízení Tóry mají svůj velký význam. Ten se však ztrácí s jejich opomíjením. Základním a nejpodstatnějším hříchem lidí, jak ho vidíme v Prorocích je nedodržování Božích slov a odpírání mu víry. Odtud pak vlastně vzchází všechny ostatní hříchy. Protože úcta k Bohu je samotnou podstatou. Bez ní pak dochází v konečném důsledku k porušování práva, špatnému životu a utiskování chudých. (Weber, 1998)

Slyšte nebesa, a ušima pozoruj země, nebo Hospodin mluví: Syny jsem vychoval a vyvýšil, oni pak strhli se mne. Vůl zná hospodáře svého, a osel jesle pánů svých; Izrael nezná, lid můj nesrozumívá. Ach, národe hříšný, lide obtížený nepravostí, símě zlostníků, synové nešlechtní, opustili Hospodina, pohrdli svatým Izraelským, odvrátili se zpět. (Iz 1,2-4)

Starost o chudé

Kniha Deuteronomium nám ve své 24. kapitole předkládá hned několik zásad jednání v případě setkání s chudým. Například říká, že chudým nelze brát při dluzích zástavy. Vdovám a sirotkům se má při sklizni obilí, vína nebo oliv nechat napoprvé nesklizená úroda. (Dt, 24) Leviticus pak hovoří ve 25. kapitole o sedmém létě v pořadí. Je to doba odpočinku pro pole a vinice, stejně jako pro člověka. Veškerá úroda, která vzejde, patří chudým. Majitel polí a vinic se bude živit z toho, co mu země dala léta šestého. Navíc jednou za padesát let nastává tzv. léto milostivé. Všichni dlužní otroci v něm mají být propuštěni a jejich dluhy zapomenuty. (Lv, 25)

Jedna z významných forem starosti o chudé je systém almužen. Důležité je, že obdarování nemůžeme v tomto případě chápat jako vydržování. Jde spíš o poskytnutí nezávislosti – hebrejsky konat dobro

znamená gomer, vrátit (ve smyslu vrátit svůj díl společnosti). (Szlakmann, 2003)

Během šabatu, dne odpočinku, vnímáme snahu poskytnout každému alespoň trochu důstojné postavení bez ohledu na jeho pozici ve společnosti. Z odpočinku se jednou týdně raduje i ten nejnižší postavený na sociálním žebříčku. (Szlakmann, 2003) Byť se jedná o den, který je z hlediska kultu zasvěcen Bohu. Judaismus totiž ve své praxi spojuje běžný život s tím kultovním, náboženským. Tak o šabatu dochází např. k poskytnutí pracovního klidu synům, dcerám, otrokům i cizincům. (Weber, 1998)

Domov a rodina

Kdo našel manželku, našel věc dobrou a navázil lásky od Hospodina. (Příslaví 18,22)

Domov v judaismu tradičně představuje prvopočáteční posvátný prostor. Rodina je místem mnohých náboženských rituálů a zároveň základní rituální jednotkou. (Fishbane, 1999) Založení nové rodiny je samo o sobě jedním z nejvýznamnějších svátků v životě zbožného Žida, ale i celé obce. Součástí je i podepsání smlouvy (ktuba). V ní se ženich zavazuje k tomu, že bude svou ženu ctít, pracovat pro ni, starat se o její obživu a zaopatřit jí vším, co je potřeba. Sňatek zaručuje pokračování rodu v potomcích, kteří navážou na dlouhou tradici svých předků a budou v ní pokračovat. (Baumann, 2000) Stanou se nositeli sociální kontinuity. Budou ctít své rodiče i za nejsvícenějších situací. Budou se starat o pozůstalého rodiče ve chvíli, kdy druhý zemře. (Fishbane, 1999) Úkolem dětí je podporovat své rodiče, pokud jsou chudí, obsluhovat je u stolu, hrubě jim neodmlouvat atd. Rodiče mají naopak zajistit své děti po stránce materiální a také jim předat židovské hodnoty a vzdělání. (Szlakmann, 2003) Bez zajímavosti nezůstává, že úctu k rodičům řadíme do skupiny úkonů týkajících se vztahu člověka s Bohem. Protože nejen Bůh, ale i matka a otec se podílejí na stvoření člověka. Takže, kdo ctí rodiče, vlastně ctí i Boha. (Divecký, 2005)

„Kéž se dožijete toho, abyste ho vychovali k Toře, svatbě a dobrým skutkům.“ Tak znějí slova, která jsou pronášena na jednom z nejdůležitějších obřadů v životě žida. Jedná se o obřad brit, neboli brit mila – smlouva

obřezání. Provádí se v krátkém čase po narození chlapce. Naznačuje hlavní úkoly, které se čeká, že bude během svého života ten, který je obřezáván, plnit. (Fishbane, 1999, s. 126-127)

Práce

Práce je pro Žida povinností, má v jeho životě významnou hodnotu. Proto došlo už v biblických dobách k vytvoření zásad pracovního práva. Např. zaměstnavatel nesmí zadržovat pracujícímu plat, ten musí na oplátku pracovat, jak nejlépe dokáže. Platí, že oceňujeme-li práci, oceňujeme především toho, kdo ji vykonal. Důležité je poznamenat, že bohatství, které člověk z práce i jinak získává je rozdělováno Bohem. Ne vždy je získáno jako zasloužená odměna za vykonané dílo. Je to z toho důvodu, že každý, i chudý, má povinnost rozdělovat dál. Při takovém rozdělování je ale stanoven i poměr, jaký díl z majetku má být použit, takže nejbohatší rozdělují nejvíc a nejchudší naopak. (Szlakmann, 2003)

Běžnou v dobách vzniku Bible byla otrocká práce. Tu zmírňovala mnohá nařízení. Např. v sedmém roce služby měl být otrok propuštěn. (Szlakmann, 2003)

Smrt

Povinností židovské obce v době smrti je předně řádný pohřeb zemřelého na důkaz úcty k němu (ať je to třeba zločinec). Důležitou roli tu přitom hraje tzv. pohřební bratrstvo, které je zřízené téměř v každé obci. A to dobrovolně. Úlohou pohřebního bratrstva (aramejsky chevra kadiša neboli svaté bratrstvo) je sledování správnosti úkonů kolem zemřelého a pohřbu, mj. například pronáší modlitby během obřadu, očišťují mrtvé tělo, odívají ho do obřadního roucha. Členství v tomto společenství je podmíněno morální i rituální čistotou a navíc je vysoce ceněno. (Lyčka, 1994) Krom péče o mrtvé a obstarávání hřbitova měla bratrstva i pověst základních dobročinných institucí. (Šedinová, 1997) Samotný pohřeb se nesmí konat o šabat nebo svátcích. Při prvním výročí smrti se zasazuje náhrobní kámen a každé další výročí je určeno vzpomínkám na mrtvého. V době smutku má zvláštní význam pomoc lidem v nouzi. (Baumann, 2000)

1.3 Shrnutí

V první kapitole jsme ukázali, jaké hlavní texty formovaly v průběhu historie sociální aspekty židovské víry. Jednak jsme vysvětlili nutnost vnímání Bible nejen jako celku. Je podstatné vědět, jaké mají její části význam pro konkrétní náboženství jí se týkající. Také jsme se věnovali i podstatným částem hebrejské části Bible, resp. Starého zákona, Tóře a Desateru. Naší pozornosti nemohl uniknout ani Talmud, jakožto kruciální text židovské ústní tradice. Z těchto kořenů vzešel celý systém. Systém, jehož součástí je i sociálněpolitické uvažování. Podle judaismu přikazuje Bůh člověku, jak se chovat k ostatním. V pozdější tradici interpretace textů jím inspirovaných se jeho pravidlům dostává jasným obrysům.

V druhé části této kapitoly jsme věnovali pozornost některým oblastem, v nichž se dají vysledovat konkrétní příklady sociálněpolitického jednání v souladu se zásadami judaismu. Jmenovitě skutkům milosrdenství, starosti o chudé, rodině a domovu, práci a smrti. Poukázali jsme tak například na nařízení navštěvování nemocných, povinnosti pohřbívání mrtvých členů obce nebo starosti o chudé a úctě k rodičům.

2. HISTORICKÉ KOŘENY SOCIÁLNÍ SOUDRŽNOSTI ŽIDŮ

Minulost přisoudila Židům mnoho pohrom, které na ně přicházely jakoby se samozřejmostí. A jakoby se samozřejmostí se ani té nejhorší za dob Třetí říše nepodařilo národ zničit. Podívejme se ve zkratce na dlouhý příběh židovského národa čítající spousty století. Zaměříme se přitom na počátky národa a vztah křesťanské Evropy k Židovskému obyvatelstvu na jejím území. Poslední část kapitoly pak bude věnovaná krátkému nastínění úlohy židovských obcí, jako způsobu organizace soužití židovského společenství.

2.1 POČÁTKY

Židovský národ se definitivně formuje již kolem 15. až 13. století př. n. l. Jde původně pravděpodobně o hebrejské pastevecké kmeny přicházející do Palestiny. Nebyli tehdy jediní, kteří se v tomto prostoru pohybovali. Je ale vůči ostatním skupinám odlišovalo jejich specifické náboženství. (Babouček, 1991) V době hladomoru odešli do Egypta, aby se po staletích vrátili pod vedením Mojžíše do Svaté země. V Egyptě se jim dostalo útlatu, přímo hovoříme o egyptském otroctví. To je donutilo odsud odejít a putovat 40 let pouští. Dodnes je tato událost, exodus, připomínán svátky jako je např. sukot. Při putování pouští došlo k zásadnímu okamžiku z pohledu dějin židovské víry. Bůh prostřednictvím Mojžíše předal svému národu ustavení smlouvy, dříve zmíněné Desatero. Po příchodu do Izraele vytvořily židé vlastní království. (Sadek, 1997) V 8. a 6. století př. n. l. došlo k vnějšímu ohrožení. Při tom druhém se nepřátelům, Babylonu, podařilo zničit Jeruzalém i s chrámem, ústředním místem kultu. Potom ovládli celé území a elitu donutili odejít do zajetí do Babylonské říše. Židé ztráceli svou kulturní identitu. Bez Jeruzaléma a chrámu, jako místa kumulace židovského učení, neměli spojující článek. Takový, který by je zároveň jasně vydělil od ostatních. Rozhodujícím krokem tak bylo vědomé vytvoření pojítka. Pozornost Židů se od této doby upírá k Tóře. Právě ta plní dodnes funkci toho, co je za všech okolností společné všem židům po celém světě a pomáhá jim vytvářet identitu. (Cohen, 2006, s. 7-10)

Stalo se pak léta devátého kralování jeho, měsíce desátého, v desátý den téhož měsíce, že přitáhl Nabuchodonozor, král Babylonský, se vším vojskem svým k Jeruzalému a položil se u něho, a vzdělali proti němu hradbu vůkol. (2 Kr 25,1)

Potom měsíce pátého, sedmý den téhož měsíce, léta devatenáctého kralování Nabuchodonozora, krále Babylonského, přitáhl Nebuzardan, hejtman nad žoldnéři, služebník krále Babylonského, do Jeruzaléma. A zapálil dům Hospodinův i dům královský i vsecky domy v Jeruzalémě a tak

všecky domy velké vypálil. Zdi také Jeruzalémské vůkol pobořilo vojsko Kaldejské, kteréž bylo s tím hejtmanem nad žoldnéři. (2 Kr 25,8-10)

První a druhé století n. l. sneslo na Židy nové osudové události. Jejich území ovládli Římané. Židé se pokusili o povstání, konkrétně v letech 70 a 135, ovšem neúspěšně. Katastrofální porážka měla za následek i zákaz pobývání Židů na území Judeje, která od té doby nesla římské jméno Palestina. Takové dvě katastrofální události, zničení Jeruzaléma Babyloňany a římské vyhnání, měly následky, které trvají dodnes. Od té doby totiž většina Židů žije jako menšina mezi ostatními národy, mimo svou vlastní zemi. Jsou rozptýleni, což se běžně označuje jako diaspora (galut). I přesto Židé nadále cítí silné pouto k zemi Izrael. Nazývají ji Erec Jisrael, což znamená nejen země Izrael, ale i země Izraelova. Pojmenování Izrael tedy neslouží pouze pro označení území, ale i božího lidu. Tím se dodnes Židé cítí být, proto se zvláště v náboženských promluvách volají jménem Izrael. (Baumann, 2000)

2.2 POSTOJ KŘESŤANSKÉ EVROPY VŮČI ŽIDŮM

Následující popis historických událostí nám poslouží jako rámec pro vytvoření představy, jak mohutné nástrahy osudu dokázali židé překonat. Dělo se tak z různých důvodů. Jedním z nich je i fungující pocit odpovědnosti za přežití vyvoleného národa a za sebe navzájem.

Židé se dostávali do různých částí Evropy již v římské době. Ti první sem mířili většinou v záležitostech obchodu. Po dvou válkách mezi židy a Římem byli židé vyhnáni z území Palestiny. Velká část se jich v postavení zajatců dostala přes Itálii do Evropy. Různé prostorové rozmístění a různé životní podmínky a společenské klima umožnilo ve středověku vzniknout dvěma hlavními směrům evropského judaismu. Jeden se nazývá aškenázský podle biblického jména Aškenaz – to sloužilo středověké židovské literatuře k pojmenování tehdejšího Německa. Pak je odvoditelné, že hlavními centry této odnože judaismu byla západní, ale i střední a východní Evropa. Tedy Německo, Francie, Anglie, Čechy, Polsko, Rusko a další oblasti. Tím druhým proudem je proud sefardský. Podle biblického jména Sefard označujícího Španělsko. Tato specifická kultura se rozšířila po vyhnání Židů ze Španělska. Tehdy se vyhnanci usídlili v Portugalsku, severní Africe, Itálii a Turecku. (Sadek, 1997)

Rozpad západořímské říše v 5. st. umožnil vývoj křesťanských států na území Evropy. Postavení Židů v nich bylo zpočátku dost odlišné. Například ve Španělsku byli utlačováni. Naopak ve Francké říši měli dostatečný prostor pro svůj rozvoj od Rýna až po Prahu. (Baumann, 2000) Křesťanská církev dala jasně najevo svůj názor na Židy již na přelomu 6. a 7. století, v době papeže Řehoře Velikého. Židé byli považováni za živé svědky Bible, proto bylo násilí na nich odsouzeno. Ovšem pořád byli těmi, kdo odmítali učení Ježíše Krista. (Sadek, 1997)

Podstatný mezník ve vztazích Židů a křesťanů přineslo období křížáckých výprav. Jejich ideou bylo porazit nepřátele kříže v Orientu. Začalo ovšem docházet k pronásledování a masakrování Židů v Evropě. Důvodem byla myšlenka, že zlo, nepřijímající jedinou víru, je potřeba porazit už ve vlastní zemi. (Baumann, 2000) Tak došlo v období od 11. do 13. století ke

krvavým tragédiím a mohutnému zhoršení vztahů křesťanů a Židů. (Sadek, 1997)

Postupně docházelo ke stále silnějšímu a viditelnějšímu vydělování židovského obyvatelstva. (Baumann, 2000) V letech 1179 a 1215 se uskutečnily III. a IV. Lateránský koncil. Jejich výsledky v oblasti kanonického práva významně zasáhly do několika oblastí běžného života Židů. Např. činnosti týkající se sociální oblasti se od té doby mohly vztahovat pouze na vlastní komunitu. (Šedinová, 1997)

Během 13. století dala panovnická privilegia vzniknout územně odděleným čtvrtím, později označeným ghetto, kde se soustřeďovali židovští obyvatelé. Panovníkem zaručená ochrana se ukázala být málo účinnou. Už v průběhu 13. a 14. století byli evropští Židé pod různými záminkami opět masakrováni. (Sadek, 1997)

Klima, které se takto rozprostřelo nad Evropou, vyvolávalo jen další a další záporné reakce na Židovský pobyt zde. Začala se šířit vlna vyhánění. Už ke konci 13. století byli nuceni opustit své domovy Židé v Anglii. K té samé situaci došlo o pár let později, začátkem 14. století, ve Francii. Složitá situace nastala i ve Španělsku. Zde se křesťanství dostalo k moci opět koncem 15. století po definitivním pádu Maurské moci. Na mnohých Židech si vynutilo přijetí křestu. Takovým křesťanům se přezdívalo marranos, marani. Ne všichni se však ztotožnili s novou vírou a dál tajně provozovali židovský kult. V 70. letech 15. století se tak vytvořila inkvizice, která s sebou přinesla zkázu pro Španělské židovské obce. Vrcholu tento stav dosáhl roku 1492, kdy byli Židé ze Španělska definitivně vyhoštěni. Nemalá skupina maranů byla i na území tehdejšího Portugalska. Odsud byli Židé vyhnáni jen o pár let později, roku 1497. (Sadek, 1997)

Situace v Českých zemích byla napjatá, jako i jinde, především v dobách hospodářských, společenských i politických krizí. V pohusitské době došlo k oslabení královských pozic. Moc naopak nabyla města a šlechta. Bylo tak možné vypovídat Židy z území královských měst, kde se převážně soustřeďovali. Z Čech bylo židovské obyvatelstvo vypovězeno v 16. a 18. století. Po čase byla sice nařízení zrušena, ale některé zásahy byly již nevratné. (Šedinová, 1997)

Rozdíly patrné ve vývoji sefardské a aškenázské kultury souvisí s mocí, pod jejíž správou se jednotlivé směry vyvíjely. Sefardští Židé žili v období středověku ve státech muslimských. Nebyli sice v úplně rovném postavení s ostatním obyvatelstvem, ale rozhodně fungovali v mnohem volnější atmosféře. Naopak aškenázské židovské obce byli v křesťanských evropských státech v nezáviděníhodném postavení. Je tedy více než jasné, že hlavní proudy myšlení v obou kulturních oblastech nesměřovaly do stejných oblastí. Aškenázové si v tíživých existenčních podmínkách nemohli dovolit věnovat se náboženské poezii nebo filosofii. Potřebovali řešit ty nejpodstatnější otázky. Zaměřovali se proto hlavně na oblast právní, výklad hebrejských textů. Jejich velkou útěchou a pojítkem byla v těchto dobách Psaná i Ústní Tóra. Novověk přinesl obrat. Vrchu nabyla díky uvolnění vztahů kultura aškenázská. (Sadek, 1997)

Osvícenství přineslo změnu. Občanství mohl nyní získat člověk s každým vyznáním. Umožnilo to Židům přístup do oblastí, které pro ně do té doby byly tabu. (Szlakmann, 2003) Mohli získávat běžné vzdělání, nebo se účastnit veřejného života. Toto období emancipace přineslo sice novou naději, ale protižidovská propaganda sílila. Ve chvílích, kdy se zvedalo nacionální cítění, byla skupina lidí, která neměla vlastní stát a byla rozprostřena téměř po celém světě, ve zvláštním hledáčku. (Baumann, 2000)

Názory na přítomnost Židů v Evropě, vyvíjející se po staletí, získaly na přelomu 19. a 20. století nový, rasový, podtext. (Baumann, 2000) S novou myšlenkou rasové odlišnosti se po svém vyrovnával i politický život, když v Německu a Rakousku vznikly strany s antisemitským programem. Celou Evropu zasáhly protižidovské pamflety. Ta samá doba přinesla i řadu výpadů vůči Židům. Ve Francii například proběhla tzv. Dreyfusova aféra. Rusko zažívalo hlavně v letech 1882 až 1906 ohromné vlny násilností. Mnoho Židů ztratilo svůj domov nebo svůj život. Ti, kteří opouštěli zemi, emigrovali do různých částí světa. (Sadek, 1997) Z ruštiny také pochází označení takových krvavých výpadů – pogrom, znamenající smrtelnou zhoubu. (Baumann, 2000) I v takových těžkých chvílích neztratili jednotlivé komunity Židů pocit odpovědnosti vůči ostatním příslušníkům vlastního národa. (Uris, 2009) V českém prostředí proslul případ údajné rituální vraždy v městě Polná. (Černý, 1968)

Celá staletí byli Židé v ohrožení na životech. Ovšem nikdy nedošlo k tak hlubokému zásahu, jako během trvání Třetí říše v čele s Adolfem Hitlerem a jeho nacionálním socialismem. Celá jedna třetina všech Židů padla za oběť jeho plánům. (Baumann, 2000) Počty obětí se mohou jen odhadovat. Děsivosti jim to ovšem neubírá.

Přes tyto a mnohé jiné těžkosti, které židé museli překonat, se jim podařilo udržet si svou identitu. Podařilo se jim uvnitř společenství uchovat hlavní zásady svého náboženství, svého způsobu života. Díky tomu mohly být např. činnosti ukázané v první kapitole této práce dodržovány a rozvíjeny. Udržela se tak zásada péče a odpovědnosti za sebe navzájem. Zásada tolik potřebná pro přežití tohoto společenství.

2.3 ŽIDOVSKÁ OBEC

Obce v historii fungovaly jako samosprávné jednotky po stránce světské i církevní. Platila zde pravidla, která přijímali volení členové obce. (Šedinová, 1997) Obec neboli kehila získávala v diaspoře během své existence čítající několik staletí mnoho různých podob a funkcí. Například během helénské doby získaly židovské obce nezávislost na tehdejší vládě. V Babylónii byla každá centrálně řízená a během 1. a 2. století n. l. byly dokonce kontrolované zvláštní institucí. (Pojar, Knotková-Čapková, 2004) V předcházející části této práce jsme nastínili, jak se vyvíjel vztah křesťanské Evropy k Židům na jejím území. To se muselo odrazit i v podobě obcí, které tu fungovaly. Pojar a Knotková-Čapková nám říkají, že s příchodem křesťanské Evropy začaly místní Židovské obce nabývat stále většího významu. Jedním z hlavních faktorů byla povinnost výběru daní pro panovníka, která náležela právě obcím. (Pojar, Knotková-Čapková, 2004) V tu dobu byly nuceny k co největší, pokud ne úplné, samostatnosti. S ohledem na dvě zásady judaismu, tedy lásce k lidu Izraele a pocitu odpovědnosti za sebe navzájem, je jasné, že jednou ze starostí obce bylo sociální milosrdenství. (Fishbane, 1999) Zajišťovala svým členům tedy sociální služby. Ale nejen to. Starala se o ně i po stránce náboženské, školské, finanční a soudní. Členové obcí nemuseli platit žádné poplatky za členství. Krom mnoha jiných záležitostí obec spravovala péči o nemajetné a nemocné, zřizovala útulky a nemocnice apod. (Pojar, Knotková-Čapková, 2004)

Polovina 18. století s sebou přinesla již zmiňované uvolnění v souvislosti s ideologickou i sociální revolucí. Šířily se myšlenky lidských práv a rovnosti lidí, takže menšinové skupiny obyvatel získávaly stále větší přístup k veřejným institucím. Pro Židy to znamenalo „opustit“ uzavřené obce a snažit se přizpůsobit novým okolnostem. Nemohli se tak nadále výlučně spoléhat na tradice svého společenství. (Fishbane, 1999) Přitom stále zůstávala platit hodnota života v rámci pospolitosti. (Szlakmann, 2003) Obec si tak i nadále udržela svoji váhu. Především v oblasti poskytování sociálních služeb. Většinu ostatních funkcí přebíral postupně se vytvářející stát

v podobě, jak ho známe dnes. Proto jsou dnešní obce v podstatě výlučně náboženskými kongregacemi. (Pojar, Knotková-Čapková, 2004)

Židovská obec v Evropě si už ve 12. století vytvořila funkci rabína. Postupně se tento placený post vyvinul ve stálou úlohu se stálým platem a určenými úkoly (soudce v záležitostech světských i rituálních, představený židovské školy, tzv. ješivy atd.). (Pojar, Knotková-Čapková, 2004) Dalšími funkcemi vytvořenými již ve středověku bylo členství v radě starších, písař, kantor, hrobník apod. nezanedbatelnou úlohu měli i ti, kteří zajišťovali právě sociální služby. Totiž sociální instituce byly v židovských obcích vždy výrazné. Již jsme zmiňovali pohřební bratrstva, která byla z tohoto hlediska nejváženější. To pražské bylo v moderní podobě založeno již v polovině 16. století. Ke konečné podobě jeho stanov přispěl nemalou měrou i pražský Maharal, rabi Löw a dokonce sloužily jako inspirace pro stejné dobročinné organizace v jiných zemích. Nárůst spolků s hlavním zájmem v podpoře nemajetných, sirotků apod. zaznamenalo 18. a 19. století. (Šedinová, 1997)

2.4 SHRnutí

Historie židovského národa čítá mnoho událostí. Několik z nich jsme tu nastínil. Židé zažili dobu egyptského otroctví, po jehož skončení obdrželi Desatero. V prostoru křesťanské Evropy byli nuceni podřizovat se změnám názorů na svou přítomnost. Během křížových výprav se stali terčem masakrů, stejně jako i v pozdějších dobách. Vyhánění z různých míst mělo za následek jejich kumulaci na východě Evropy. S příchodem rasových teorií se objevily nové rozměry negativních postojů k židům. Třetí říše pozvedla význam těchto teorií, když z nich učinila politický program. Přitom jedním z hlavních faktorů hrajících svou roli v překonání těchto událostí hrál pocit příslušnosti k lidu Izraele a odpovědnosti za něj.

Věnovali jsme se i židovské obci, jako prostoru organizace života židů a prostoru uskutečňování sociálně politických snah. Během svého vývoje získávala obec různé podoby a funkce. V jejím prostoru se ustavila instituce pohřebních bratrstev jako společenstev sociální povahy.

3. SOUČASNÉ SOCIÁLNÍ TRENDY

Doba po druhé světové válce snáší na židy nové otázky. Po prožitých událostech se na svět dívají jinýma očima. Dvě třetiny evropských židů zemřely během holocaustu. Ovšem jeho znamení si v sobě nenesí jen ti, kteří tyto hrůzy přežili. Tak mocná událost vyvolává mnoho úvah ohledně světa i Boha. Jedna věc ale zůstává stále. Je jí jasná vůle přežít. (Baumann, 2000) V myslích židů se zachovala hodnota práce pro komunitu jako povinnost každého z nich. Cítí nutnost dodržet zásadu starosti o lid Izraele jakoukoli možnou cestou. Někteří podporují různé dobročinné instituce, jiní pomáhají svým politickým vlivem. Vždy jde ale o pomoc druhům v nouzi bez ohledu na to, kde se právě nacházejí. V moderní době navíc vzniká fenomén nevěřících židů, kteří se ale i dál považují za členy jednoho národa. I ti tak cítí svou odpovědnost ke společenství Izraele. Pro tradiční kruhy je však takové jednání vytržené z kontextu celého souboru halachy a tudíž samo o sobě nestačí. (Fishbane, 1999)

Zaměříme se teď na to, jak se vytvářelo dnešní dělení směrů judaismu a také, jak mezi Židy rostla myšlenka vlastního státu, až došla uskutečnění.

Směry judaismu

Složitě podmínky v dějinách nutily židy přizpůsobovat se různým okolnostem, kterým byli vystavováni. Stalo se tak, že judaismus není pouze jeden, ale má různé formy a podoby. Ovšem i v dobách, kdy prostorové rozdělení nebránilo jeho společnému směřování, tedy v biblických časech, existovaly v judaismu směry vedoucí mezi sebou spory. (Baumann, 2000) Byli to například farizejové, od slova perušim neboli oddělení, či čistí. Za své brali jak Tóru, tak ústní tradici. Věřili v příchod mesiáše, vzkříšení a soud. Z farizejů vzešli zastánci rabínského judaismu, kteří později vytvořili hlavní náboženskou skupinu judaismu. Další, esejci, dodržovali Tóru a byli eschatologičtí ve větší míře, než farizejové. Jinou skupinou byli saduceové, potomci kněze Sádoka, pro které byla hlavní autoritou Tóra psaná, nikoli ústní. Neuznávali víru ve vzkříšení a veškerou eschatologii. Jak esejci, tak saduceové postupem času

zanikli. Ovšem nejen tyto skupiny tvořily paletu tehdejšího judaismu. (Pojar, Knotková-Čapková, 2004)

Běh pozdějších událostí způsobil přesuny některých židů směrem do Evropy. Zdejší situace rozdělila evropské židovské obyvatelstvo na dva hlavní proudy, aškenázský a sefardský, jak už zmínila minulá kapitola. Baumann umísťuje původní rozšíření sefardů hlavně do Španělska, vlastně celého středomoří, do Předního orientu a částečně i do Holandska, Anglie, ale i do částí Německa, Ameriky. Aškenázské kultuře je pak vlastní hlavně východní Evropa, ale i Evropa západní, Amerika a Izrael. (Baumann, 2000)

Dnešní názorovou situaci uvnitř judaismu mnohem víc ovlivňují jiné směry, které se vyvinuly až v moderní době. Jsou jimi ortodoxní, konzervativní a reformní židovství. Příčiny jejich vydělení jsou různé. Ty hlavní můžeme spatřovat ve společenských změnách probíhajících během 18. a 19. století, kdy přichází emancipace židovských menšin uvnitř států a rozšiřují se osvícenské myšlenky. Ghetta se postupně otevírají a židé se učí životu mimo uzavřenou komunitu. Palčivou se stává otázka, do jaké míry se mají okolnímu světu přizpůsobit. Z různých odpovědí se rodí tři zmíněné směry. Přitom židé s tradičním způsobem víry ustupovali jakoby do pozadí. (Baumann, 2000)

Reformní hnutí judaismu se rodilo v Německu koncem 18. a začátkem 19. století na základě osvícenských myšlenek. Pokoušelo se o zaměnění hebrejštiny při bohoslužbách za národní jazyk. Také chtělo, ve jménu asimilačních snah, vypustit některé části z textů určených k modlitbám. Ve snaze zpřístupnit se zařadili reformisté do bohoslužeb v synagoze hru na varhany a sborový zpěv. I samotnou bohoslužbu pozměnili v tomto duchu. (Sadek, 1997) Můžeme v tom vidět i přejímání určitých prvků charakteristických pro protestantismus. Rabín se přesouvá z pozice „učeného“ stále více k podobě kazatele. (Fishbane, 1999) Veškeré změny, dle reformního židovství, nepopírají pokračování božího zjevení. Jen reagují na dějinný vývoj. Nepřikládají již takovou váhu dodržování nařízení Tóry. Díky svým postojům se reformní židovství nazývá také liberální. Hlavním centrem této odnože judaismu jsou dnes Spojené státy. Na území Izraele nemá vysoce početné zastoupení. (Baumann, 2000)

Jako reakce na změny provedené reformisty se začal formovat judaismus ortodoxní. Vystoupil proti nim a začal se vůči jejich postojům ohrazovat. (Sadek, 1997) Jeho nejvýznamnějším cílem bylo zachování tradice. Přísné dodržování předpisů jako je košer stravování, držení šabatu apod. k tradici neodmyslitelně patří. Sami ortodoxní židé se nazývají slovy „věrní Tóře“. (Baumann, 2000)

Konzervativní judaismus se svými názory a postoji dá umístit do pomyslného středu mezi reformní a ortodoxní. Uznává tradici, ovšem v rámci různých směrů. Přeje si zachovat různorodost náboženského učení a zároveň zachovat jednotnost celého národa. (Sadek, 1997) Jednotícím poutem je pro ně hebrejšтина a celá hebrejská kultura. Dbají na dodržování zákonů Tóry kvůli jejich moci sjednocovat. Hlavní oblastí působení konzervativního judaismu jsou dnes Spojené státy. (Baumann, 2000)

Uvedené směry můžeme rozlišovat uvnitř skupiny jednotné navenek, židovského národa. Bylo by nesprávné opomenout zmínit se o už vzpomínaných židech nevěřících. Stále se cítí být součástí osudového národa. Ale jejich vztah k židovské víře se dá dobře ukázat na konkrétním příkladu. Hebrejská Bible, text přímo inspirovaný Bohem a jeden z prazákladů, je pro tyto židy knihou historickou, kde čerpají znalosti o své minulosti, nikoli duchovní inspiraci. (Baumann, 2000)

Stát Izrael

Dlouhý příběh, na jehož konci stojí znovuoobnovení samostatného židovského státu, začíná mnohem dříve. V kapitole 3.2 jsme předložili některé důvody vedoucí k části židovské migrace z Evropy v období emancipace. Na jedné straně došlo k uvolnění atmosféry, ale na druhé se zvedla další vlna protižidovských nálad. Nepříznivá atmosféra a časté fyzické výpady vůči židům donutily mnohé z nich k opuštění domova. Spolu se Sadkem si všimněme, že v moderní době směřoval hlavní migrační proud do Spojených států. Už v 17. století se sem spolu s kolonisty dostávali Židé vytvářející tu první společnost. O století později byla postavena první synagoga, přesně v New Yorku. Vzhledem k tomu, že židé mířící do severní části amerického kontinentu byly převážně z řad reformistů, neměli takové problémy se začleněním do místních společností jako v Evropě. V první polovině století

19. sem mířili převážně židé z Německa, Rakouska i britských ostrovů. S koncem 19. století padla zvlášť nelehká situace na židy žijící v Rusku. Díky tomu nastala silná vlna migrace do Spojených států i z východu Evropy. Během čtvrt století jich sem přišly dva milióny. Z valné většiny byli málo majetní. Právě oni stojí na počátcích budování dnešní americké židovské společnosti. Samozřejmě, že migrační proudy nemířily pouze na sever kontinentu. V jižní Americe vznikalo první židovské osídlení už koncem 15. století. Usídlil se tu malý počet potomků pokřtěných židů. Větších rozměrů nabývá přistěhovalectví s 19. stoletím, kdy se sem dostávají židé jak ze západní, tak východní Evropy a usazují se především v Argentině a Brazílii. (Sadek, 1997)

Vystěhovalectví z Evropy byla jedna část řešení situace, v jaké se nyní židé ve světovém měřítku nacházeli. Druhou jasnou odpovědí byla myšlenka návratu do historické vlasti a znovuvytvoření vlastního státu. Zformovalo se židovské hnutí národního osvobození neboli sionismus. Sionismus nese své jméno podle jeruzalémské hory Sión, už od biblických dob symbolu vykoupení. V době vznikání hnutí neslo historické území židovských království spolu s dalšími oblastmi označení Palestina. Spadalo pod britský mandát. I přes mnohá těžká období tu zůstávala vždy část židovské světové populace. S rostoucím napětím v Evropském prostoru přišla koncem 19. století židovská migrace i na území historické vlasti. Proběhla celá řada přistěhovaleckých vln. V hebrejštině se označují alija, což znamená vzestup. První z nich probíhaly především v reakci na dění ve východní Evropě. Uskutečnily se v letech 1882 až 1903, 1904 až 1914 a 1919 až 1923. Z potřeby řešit nějak situaci nově příchozích se v prostoru historické vlasti vyvinuly tzv. kibucy. Jsou to osady zaměřené na zemědělství, kde vlastnictví je kolektivní. Kibucy jsou stále využívanou formou soužití v moderním Izraeli. Do začátku druhé světové války se uskutečnily ještě dvě aliji, první 1924 a druhá v období let 1929 až 1939. Židé přicházející sem v této době prchali hlavně před nacismem, který získával moc v tehdejší Německu. (Sadek, 1997) Situace nových přistěhovalců nebyla nijak lehká. Ukazuje to například román Leona Urise, Exodus. Popisuje tu těžký boj se zdejším prostředím i konflikty mezi arabským a židovským obyvatelstvem.

Druhá světová válka, nacismus a holocaust změnily naléhavost požadavků na vlastní stát. Hrůzy, kterými prošli, je posílily v úsilí o dosažení cíle a zvedli touhu po jeho uskutečnění. Tato ohrožená menšina řekla dost a s vůlí na přežití sobě vlastní šla rozhodně a nekompromisně za svým. Směřovala ke státu, kde už menšinou nebudou. (Baumann, 2000) Gillman přímo říká, že kdo nemá místo, nemá ani domov. (Gillman, 2007) Židé své místo, svůj domov ztratili, ovšem nikdy se k němu nepřestali vztahovat. (Fishbane, 1999)

Díky neústupnosti sionistů došlo v listopadu roku 1947 během valného shromáždění Organizace spojených národů k rozdělení území státu Palestina na dvě části. Jednu arabskou a druhou židovskou. 14. května 1948 byl po 2000 letech vyhlášen samostatný stát Izrael. Téměř okamžitě byl napaden arabskými armádami. (Sadek, 1997) Ovšem podstatnými vlastnostmi Izraele již od jeho začátku jsou vůle k přežití, obrana vůči jakémukoli napadení a nekompromisní tvrdost. Od dob vzniku nového státu si získává sionismus stále více příznivců a to i v kruzích judaismu, které s tímto přístupem zprvu nesouhlasily. (Baumann, 2000) Například ve spojených státech se vytvořilo silné identifikování zde žijících židů se státem. Zprvu proto odmítali myšlenku sionismu. Vůbec ani nepřijímali ideu jednotného židovského národa. Prioritou pro ně bylo univerzální lidství. Postupně se tento názor přeléval do pozic hrdosti vůči vlastnímu národu. Dělo se tak i díky oživení celé židovské kultury ve státě Izrael. Nový stát se stal významným poutním místem. Pocity hrdosti a jednoty vyvolané a oživené po jeho vytvoření nezasáhly jenom sever Amerického kontinentu. Rozšířily se po celém světě. Důležité hodnoty judaismu tolik podstatné v jeho historii, totiž odpovědnost za vlastní národ a soběstačnost, získávají od poloviny 20. století nové významy. Do státu Izrael tak proudí nejen morální podpora z různých koutů planety, ale také mohutná finanční pomoc. Vznikají židovské charitativní organizace s přízviskem světové. (Fishbane, 1999)

Dnes mají ve státě Izrael místo v podstatě všechny skupiny judaismu. Jistěže každá z nich cítí jistou odpovědnost za charakter země. Ovšem díky kompromisnímu řešení vzdělávacího systému má každý možnost přicházet do styku pouze s těmi hodnotami, které jsou mu vlastní. Došlo totiž k oddělení světského a tradičního přístupu. (Fishbane, 1999) I tak dochází

k prosazování myšlenek různých proudů judaismu do různých oblastí života státu. Například společenství věrných Tóře dokázalo získat tolik hlasů parlamentu, aby mohlo být zavedeno košer stravování u vojska, zachován klid ve veřejné dopravě během šabatu. Rabínům bylo zachováno výhradní právo na uzavírání sňatků a provádění rozvodů atd. (Baumann, 2000)

Vraťme se ještě krátce ke zmíněnému kibucu. V překladu znamená shromáždění. Řekli jsme, že se jedná o hospodářské osady s kolektivním vlastnictvím (dnes s různou hloubkou od nemožnosti vlastnit cokoli osobního až po velkorysé systémy s konkrétně vymezenými předměty osobního vlastnictví). Celá idea kibucu je založená na marxistické myšlence sociální spravedlnosti a vlastnictví výrobních prostředků přímo dělníky. Ovšem Izrael ve svých kibucech zachoval národní hledisko, které se původnímu Marxovu pojetí vymyká. Podstatným rysem takovýchto společenství je způsob, jakým se nakládá s jeho prostředky. Kibucníci pracují v rámci kibucu, jak nejlépe dovedou, protože celé jejich úsilí se plně vrací do tohoto shromáždění. Tak jsou jeho prostředky investovány zpátky a teprve případné přebytky se investují do něčeho „navíc“. Primární je zabezpečit komunitu ve všech jejích potřebách, rovnostářsky. (poznám.cz, 2008)

ZÁVĚR

Předmět této bakalářské práce byl především pohled na některé sociálněpolitické aspekty judaismu. Jako nejdůležitější mi v průběhu psaní této práce vyvstala dvě témata. Zaprvé ukázat jak o sociálním jednání hovoří autorita zásadních židovských textů. Zadruhé popsat některé historické události vedoucí k posilování takového sociálního jednání. V důsledku podrobnější práce na těchto tématech zbyl menší prostor pro popis dnešní situace. Ovšem jako hlavní cíl jsem pojala poukázání právě na prameny sociálněpolitických snah. Pak jsou pochopitelně podstatnější právě ona dvě témata, kterým byla věnována větší míra pozornosti.

Prostřednictvím bakalářské práce se mi podařilo část komplexu, do jehož tradice spadá i evropská kultura se svými systémy lidsko-právními a sociálněpolitickými.

LITERATURA

BABOUČEK, I.: *Kapitoly z dějin sociálního myšlení*. Praha: Aleko, 1991. ISBN 80-85341-15-8.

BAUMANN, A. H.: *Co by měl každý vědět o židovství*. Praha: Kalich, 2000. ISBN 80-7017-205-3.

Bible Svatá : Podle posledního vydání kralického z roku 1613. Brno: Levné knihy, 2009. ISBN 80-7309-138-0.

BLAHA, J.: *Tóra a moderní židovská filosofie*. Trnava: Dobrá kniha, 2003. ISBN 80-7141-402-6.

BUBER, M.: *Cesta člověka podle chasidského učení*. Olomouc: Votobia, 1994. ISBN 80-85885-08-5.

COHEN, A.: *Talmud pro každého* : Historie, struktura a hlavní témata Talmudu. Praha: Sefer, 2006. ISBN 80-85924-49-8.

ČERNÝ, B.: *Vražda v Polné*. Praha, Magnet, 1968.

DIVECKÝ, J.: *Příběhy Tóry* : Patnáct biblických zamyšlení. Praha: P3K, 2005. ISBN 80-903584-1-1.

FISHBANE, M, A.: *Judaismus* : Zjevení a tradice. Praha: PROSTOR, 1999. ISBN 80-85190-95-8.

FROMM, E.: *Budete jako bohové* : Radikální interpretace Starého zákona a jeho tradice. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-075-5.

GILLMAN, N.: *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-871-6.

LANCASTER, B.: *Judaismus*. Praha: Euromedia group – Ikar a Knižní klub, 2000. ISBN 80-7202-704-2.

LYČKA, M.: Chevra kadiša. In PAVLICOVÁ, H. a kol.: *Judaismus, křesťanství, islám : Slovník tří nejvýznamnějších monoteistických náboženství*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 50. ISBN 80-204-0440-6.

LYČKA, M.: Pohřeb. In PAVLICOVÁ, H. a kol.: *Judaismus, křesťanství, islám : Slovník tří nejvýznamnějších monoteistických náboženství*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 83. ISBN 80-204-0440-6.

MATOUŠEK, O., ŠUSTOVÁ, J.: Náboženství a společenská solidarita. In MATOUŠEK, O. a kol.: *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, s. 13-45. ISBN 978-80-7367-331-4.

POJAR, M., KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B.: *Judaismus*. In KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. a kol.: *Základy asijských náboženství*. Praha: Karolinum, 2004, s. 27-69. ISBN 80-246-0832-4.

POZNAM.CZ: *Kibucy* [online]. Vytvořeno 7. 10. 2008 [cit. 1. 7. 2010]. Dostupné na internetu: < <http://www.izrael.cz/kibucy> >.

SADEK, V.: Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti. In *Židé : Dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1997. ISBN 80-85608-17-0.

SZLAKMANN, Ch.: *Judaismus pro začátečníky*. Praha: TOGGA, 2003. ISBN 80-902912-9-5.

ŠEDINOVÁ, J.: Židé v Čechách a na Moravě. In *Židé : Dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 1997. ISBN 80-85608-17-0.

TOMEŠ, I.: *Sociální politika* : Teorie a mezinárodní zkušenost. Praha: Socioklub, 2001. ISBN 80-86484-00-9.

URIS, L.: *Exodus*. Praha: BB/art s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7381-564-6.

WEBER, H.: *Všeobecná morální teologie*. Praha: Vyšehrad, Zvon, 1998. ISBN 80-7021-292-6.